

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Filozófia Intézet

Libertariánus és közösségelvű filozófiák

Tikász Gáspár Bendegúz
Filozófia MA

Konzulens: Dr. Bujalos István
Egyetemi docens

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
Miért a kommunitarizmus?	6
Miért a libertarianizmus?	8
Mi is az a liberalizmus?.....	10
Közösségek közössége	12
Felhasznált irodalom	20

Bevezetés

A XX. század második felében jelentős vita bontakozott ki a morál- és politikafilozófia területén, melynek során a mindennapok, illetve a politika által felvetett kérdésekre kívántak választ találni. A két felet a libertáriánus és a kommunitárius címkékkel illették. Ám nem mondhatjuk ki, hogy két jól elkülönített táborról van szó, mivel egyazon csoport képviselői is különböző módon fogalmazták meg a kérdéseket és így természetesen a problémákra adott megoldási javaslatuk is eltérő lett. Ám a válaszok kiindulópontjai összecsengtek.

A libertáriánusok kiindulópontja az egyén volt, akinek minél nagyobb mértékben meg kell őrizni szabadságát. A hangsúlyok az emberi jogokra és egyenlőségre helyeződtek. Úgy vélték, hogy a kormánynak hagynia kell, hogy minden ember úgy valósítsa meg önmagát, úgy éljen a lehetőségeivel és olyan nézeteket valljon, ahogy neki tetszik, mindaddig, amíg másokat nem korlátoz ugyanebben. Ennek természetesen része volt, hogy minél nagyobb teret engedjenek a piacnak, ezáltal minden ember egyenlő feltételek között teremthesse meg boldogulásának és boldogságának feltételeit.

A kommunitáriusok azonban a közösség felől közelítették meg a kérdést. Fontos szerepet kap a szolidaritás, az erkölcsök és a morál. Itt az egyenlőség egy másik formájával találkozunk. Nem elegendő a teoretikus egyenlőség, hiszen a különböző társadalmi és anyagi helyzet meghatározza az egyén lehetőségeit, ezért a hatalomnak meg kell próbálnia minél jobban kiegyenlítenie az eltéréseket. Egy tehetősebb ember jobb oktatásban, vagy egészségügyi ellátásban részesülhet és így nyilvánvalóan nem ugyanazok a lehetőségek biztosítottak számára, mint egy kevésbé szerencsésnek, vagy egy kifejezetten szegény sorból származónak. Úgy gondolták a közösségnek, mint egésznek az áll érdekében, hogy mindenkinek a lehető legjobb feltételeket biztosítsa, és ez megengedi, hogy bizonyos kérdésekben korlátozzuk az egyes embereket.

„A liberalizmusról úgy tartják, hogy egy társulás előtti személyen alapul, aki egyedül és időnként hősiiesen küzd a társadalommal és már azelőtt elnyerte végső jellemét, mielőtt a küzdelem elkezdődött. A kommunitárius kritika első ellenérve azt tartja, hogy az ilyen

egyének egyetlen és szomorú eredménye az instabilitás és elkülönülés, a második pedig, hogy ilyen egyének igazából nem is léteznek.”¹ (Walzer, 2004., 161. o.)

MacIntyre szerint ez a szembeállítás minden probléma forrása. Pontosabban a felvilágosodással megjelenő individualizmus, mely elfordult az addigi közösségelvű hagyománytól. Ez a szembeállítás olyan értékpluralizmust szült, amely ellehetetleníti bármiféle morális, vagy politikai probléma megoldását, mivel a két ellentétes fél kiindulópontja olyan távol áll egymástól, hogy nem találják meg a közös hangot, de még csak nem is egy kottát olvasnak. Nem tudunk kiegyezni, hogy mi az igazságos, ha mindenkinek mást jelent ez a fogalom. A felhozott érveknek nincs erejük, hiszen nem tudjuk azt beleilleszteni a másik koncepciójába.

A megoldás MacIntyre szerint, ha elvetjük ezt a hagyományt és visszatérünk Arisztotelészhez, és az általa vázolt normák szerint szervezzük újra az életünket és társadalmunkat, természetesen néhány módosítással, amellyel megfelelhünk a mai elvárásoknak. Munkámban nem ennek lehetőségével szeretnék foglalkozni, hiszen nyilvánvalóan lehetetlen vállalkozásról van szó. Először is ez továbbra sem oldja meg a libertariánus kontra közösségelvű vitát, mármint ami a kezdeteket illeti, hiszen egy „igaz” libertariánus sose egyezne bele egy ilyen társadalom kiépítésébe. Másrészt, ami a mai elvárásokhoz való igazodást illeti, mint például a rabszolgaság megszüntetését, azt az individualista hagyomány szülte, amit viszont el kell vetnünk.

Vizsgálatom tárgya tehát: közös nevezőre hozhatók, illetve kibékíthetőek-e a két szembenálló tábor igényei, vagy sem, különös tekintettel arra, hogy MacIntyre-rel szemben véleményem szerint az értékpluralizmus nem egyik vagy másik oldal esszenciális eleme, hanem magának az egyének megváltoztathatatlan természete. Az egyén bizonyos érdekei állnak szemben saját egyéb érdekeivel, és hogy melyik bélyeget süti rá az attól függ, hogy éppen melyiket érzi fontosabbnak. Ugyanaz a személy egy erkölcsi problémát az erények felől közelít meg, egy másikat pedig haszonelvű módon kíván megoldani. Akik libertariánusnak nevezik magukat, vagy ekként vannak elkönyvelve, be kell látniuk, hogy az ember csoportban tud igazán érvényesülni, ott a legjobbak mind a túlélés, mind az

¹ Liberalism, it is commonly said, is founded on the idea of a presocial self, a solitary and sometimes heroic individual confronting society, who is fully formed before the confrontation begins. Communitarian critics then argue, first, that instability and dissocation are the actual and disheartening achievement of individuals of this sort and, second, that there really cannot be individuals of this sort.

önmegvalósítás feltételei. Akiben viszont a komunitárius hangoltság az erősebb, el kell ismernie, hogy ha az individuumnak nem hagy elég teret, az előbb-utóbb a közösség széteséséhez vezet. Az egyes emberek közösségben élnek, a közösség viszont egyesekből áll. Ellenkező esetben a példa sem az egyedüli és az összefogott vékony pálcák erejéről szólna, hanem egy fűszálról és egy fatörzsről.

Tökéletes megoldás természetesen nem létezik, hiszen lehetetlen olyan elvet találni, amelynek minden részletét minden egyes személy el tudná fogadni. Ennek két oka van, amelyek összekapcsolódnak. Egyik a hatalmas népességszám, a másik pedig az ideák, elvek folyamatos fejlődése, evolúciója. *„Az evolúció egy későbbi szakaszában a nagyra nőtt csoportok már nem tudtak egymástól végleg elválni [...] Nem működött az idegen csoportok gyűlésén alapuló szelekció, hiszen a csoportok jól ismerték egymást. Ebben a periódusban jelent meg az egyezkedési viselkedés, olyan csoporttevékenység, amely a csoportok közötti kapcsolatokat szabályozza. [...] A populáció további növekedésével az egyezkedések kulturális struktúrája ráépült a csoportkultúrára és létrehozta azt a megapopulációt, amelyben jelenleg élünk és amelynek szabályozása a továbbélő biológiai faktorok mellett, sokszor azok ellenére, döntően kulturális mechanizmusokkal történik. [...] A csoportkultúra embere, aki addig minden ideát, életviteli szabályt a csoportjától kapott, és a csoport tradíciói biztosították, hogy ezek a szabályok alkalmasak, sőt egyedül alkalmasak a problémák megoldására, hirtelen szembe kellett nézzen a választás lehetőségével.”* (Csányi, 1999., 137-138. o.)

A komunitárius filozófiák szerint van, kell lennie, meg kell találni, vagy létrehozni egy olyan morális értékrendet, azokat az erkölcsöket, amelyekhez igazodni lehet, amelyek mentén mindenki biztosan szervezheti az életét. Ha ki tudunk egyezni abban, hogy mit tartunk igazságosnak, akkor létrehozható egy valóban igazságos állam. Ez azonban nem lehetséges, mert nem élünk olyan kis csoportokban, amelyek azonosulásra alkalmasak lennének.

A mai tömegtársadalmakban nem tudunk egy szorosan elkülönített csoporthoz csatlakozni és magunkévá tenni a közösség elveit. De ez nem jelenti azt, hogy egyáltalán nem csatlakozunk egyetlen társasághoz sem, épp ellenkezőleg, sok társulásban veszünk részt. Más emberekkel járunk iskolába, dolgozunk együtt, járunk templomba, színházba, vagy kocsnába. Beléphetünk egy pártba és közben tagja lehetünk a helyi bélyeggyűjtő klubnak.

Sőt, ma már nem is kell, hogy közvetlen környezetünkben legyenek azok a személyek, akikkel csoportot alkotunk. Az interneten számtalan közösségbe beléphetünk, amelyek életünk egyetlen apró szelete körül szerveződnek. Legyen az a könyvolvasás, rajongás valamilyen sportért, vagy személyért, vagy a fényképészetért. És ezek mind meghatározzák felfogásunkat és elveinket a világról, ahogy mi is meghatározzuk, hogy milyen elveket képviseljen az adott közösség.

Tehát nem meglepő, ha időnként haszonelvűek vagyunk, más esetben pedig az erényekkel példálózunk. Hayek a következőképpen fogalmaz a problémával kapcsolatban: *„Ma már a józan ítélőerő jelének tekintik, ha társadalmi kérdésekben valaki nem ragaszkodik szilárd elvekhez, hanem minden problémát »érdeme szerint« bírál el; ha általában a célszerűség vezérli, s ha kész ellentétes nézetekkel kiegyezni.”* (Hayek, 1993., 111. o.) Ami azt jelenti, hogy még csak nem is a különböző szituációkban képviselünk más és más elveket, hanem egy adott kérdést különböző szempontok szerint vizsgálunk.

De mi is jelenti az igazi problémát, miért jönnek létre a különböző csoportosulások, ideológiák? Úgy gondolom, hogy az indító ok a társadalom által megtermelt javak elosztásában áll. A kérdés az, hogy kinek mennyi és miért jár. Mi az igazságos elosztás? A fő különbség a libertariánus és komunitárius elméletek között ebben áll, hogy mit is jelent számukra az igazságosság és egyenlőség. A gyakorlatban pedig, úgy vélem, a piachoz való viszonyukban keresendőek az ellentétek. Thomas Nagel a következőképpen fogalmaz: *„A mai politikai vitákban négyfajta egyenlőség fordul elő: politikai, jogi, társadalmi és gazdasági. [...] Közhely, hogy a tényleges egyenlőség minden formája érzékeny a gazdasági tényezőkre.”* (Nagel, 1998., 78. o.)

Miért a kommunitarizmus?

Véleményem szerint a közösségelvű filozófiák nagy vonzereje két fogalomban keresendő, melyek nevezetesen a szolidaritás és az egyenlőség. Michael J. Sandel szerint ezek összefüggenek egymással. *„Néhány filozófus, aki megadóztatná a gazdagokat, a szegényeket segített, érvelésében a hasznosságra apellál; ha elveszünk 100 dollárt egy gazdag embertől azért, hogy a szegénynek adjuk, mondják, az csak kismértékben csökkenti a gazdag ember boldogságát, de nagymértékben növeli a szegényekét.”* (Sandel, 2012., 308. o.) Mandeville, bár más alapállásból indul ki, még azt is elfogadhatónak tartja, ha valaki ellop valamennyi pénzt egy gazdag, zsugori embertől, majd elkölti azt, mivel így az a pénz visszaáramlik a gazdaságba, valakinek munkát ad, ha viszont ott maradna a zsugorinál, akkor nem termelne semmi hasznot.

Sandel másik érve a szolidaritás és egyenlőség mellett a következő. *„A szegények és gazdagok közötti túl nagy különbség aláássa a szolidaritást, amelyet a demokratikus állampolgári lét megkövetel, mégpedig a következőképpen: ahogy növekszik az egyenlőtlenség, a gazdagok és szegények élete egyre inkább elkülönül. [...] A tehetősek nem veszik igénybe a közösségi helyeket és szolgáltatásokat, amelyeket azok használnak, akik mást nem engedhetnek meg maguknak. Ez két negatív következménnyel jár, az egyik pénzügyi természetű, a másik a civil életet érinti. [...] Egyre kevesebb lesz azon intézmények száma, ahol az emberek egykor találkozhattak, és amelyek egyfajta informális iskolaként szolgáltak az állampolgári erények tanulására. A köztér kiürülése megnehezíti az összetartozás érzésének erősítését, márpedig a demokratikus állampolgári lét ezen múlik.”* (Sandel, 2012., 309. o.)

Még ha lehetetlennek is tartjuk egy olyan társadalom létrehozását, ahol a javak és lehetőségek valóban egyenlő mértékben vannak elosztva, ahol se a természeti lottó, se az hogy a Föld melyik pontjára születünk, se az, hogy szüleink milyen pozíciót foglalnak el a társadalomban nem teremthetnek számunkra hátrányos helyzetet. Ahol csak és kizárólag a saját elhatározásunkon és kitartásunkon múlik, hogy meddig és mire jutunk életünk során. Egy ilyen társadalmat mindannyian élhetőbbnek és igazságosabbnak tartunk. Legyen az igazságról alkotott fogalmunk bármennyire is eltérő.

Erről ír John Rawls Az igazságosság elmélete című munkájában, ahol az igazságosság két elvét a következő képen fogalmazza meg: „*Először: minden személynek egyenlő joga van a másokéval összeegyeztethető legkiterjedtebb alapvető szabadságra. Másodszor: a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségeknek úgy kell alakulniuk, hogy a) okkal várhassuk, hogy mindenki számára előnyösek, s ugyanakkor b) olyan pozíciókhoz és hivatalokhoz kötődjenek, amelyek mindenki előtt nyitva állnak.*” (Rawls, 1997., 87. o.)

Ez pedig maga után vonja a második fogalmunkat. Egy ilyen társadalomban mindenképpen fontos a szolidaritás, hogy a fentebb említett egyenlőtlenségeket elsimítsuk. A közösséget, ahol kölcsönösen segítjük egymást, nem csak pusztán önzésből helyeseljük. Nem csak azért szorgalmazzuk, mert belátjuk, hogy bizonyos nehezebb, szűkösebb helyzetekben előnyünkre válik, hogyha a közösségünk támogat minket azok átvészelésében. Nyomósabb okunk is van rá. Az ember alapvetően szolidáris lény. „*Az ember esetében [...] a segítségnyújtás nem korlátozódik a közeli rokonokra és az egymást jól ismerőkre. Az emberek is adnak vért, méghozzá saját vérüket, és nemcsak rokonaiknak és nemcsak azért, mert egy nap majd a vért kapó vizsontszolgálatot tesz. [...] Fajunk különleges, az állatok között nem ismert sajátja a fajtársak és a csoport esetenkénti önzetlen segítése. Az ember az egyetlen olyan állat, amely csoportjáért életét is hajlandó feláldozni.*” (Csányi, 1999., 142-143. o.)

Nem csak elfogadjuk, hogy segítsünk az elesetteken, mert valaki, vagy valami nálunk erősebb és hatalmasabb erő rákényszerít minket erre, hanem nagyon sokan szorgalmazzák is. Sokan mások pedig, akik részesülnek belőle, nem ingyenélő módjára szeretnének viselkedni, hanem a kapott segítséget felhasználva, olyan helyzetbe kerülni, hogy ők legyenek azok, akik segíthetnek. Mai társadalmunkban pedig ennek leghatékonyabb módja, ha az állam belenyúl a piaci folyamatokba, némiképp korlátozza azt, valamint a terheket és javakat, amelyekkel rendelkezik, olyan módon osztja meg, hogy az a leghátrányosabb helyzetűek javát és előnyét szolgálja. „*Minden társadalmi értéknek — szabadságnak és lehetőségnek, jövedelemnek és vagyonnak, valamint az önbecsülés alapjainak — egyelően kell megoszlania, hacsak valamelyikük vagy mindegyikük egyenlőtlensége nem előnyös mindenki számára.*” (Rawls, 1997., 88. o.)

Bár az egalitárius felfogást és John Rawls-t is a libertariánus táborhoz soroljuk, ez az elmélet rokon a közösségelvű filozófiákkal abban, hogy itt is egy gondolati konstrukció az, amely meghatározza a társadalom működését. Egy olyan intézmény létrehozására lenne szükség, amely stabil elveken nyugszik, és ha valami meg is ingatja ezt az intézményt, az gyorsan képes visszaállni eredeti állapotába. Ez pedig visszavezet minket a problémánk gyökeréhez, azaz, hogy nem tudunk meghatározni ilyen stabil elveket.

Miért a libertarianizmus?

Ahogy a fentiekben láthattuk, egy mindent igazságosan igazgató intézmény létrehozása lehetetlen vállalkozás lenne. De ha még el is játszunk a gondolattal, hogy milyen volna, ha mégis sikerülne, felmerül a kérdés, hogy akarjuk-e egyáltalán, hogy egy ilyen intézményhez kelljen igazodnunk. Egy intézményhez, amely korlátoz minket. S meglehet, hogy egy ilyen intézmény mellett is tudok magamnak jólétet teremteni, olyan életkörülményeket, amivel elégedett vagyok, családomnak biztonságot, stb., de mivel ez az intézmény korlátoz engem, hogy a legelesettebbeken segítsek, az én jólétem éppen ezért sose lesz olyan szintű, mint egy ilyen kiigazító rendszer nélkül lehetne.

A következő probléma egy ilyen rendszerrel, hogy mi történik, ha egy olyan csoporthoz tartozom, amely egy adott vitában a kisebbséget alkotja. Tegyük fel, hogy ez az intézmény, példám érthetősége végett nevezzük most államnak, tehát ez az állam, amelyben élünk, bizonyos összeggel támogatja a különböző sporttevékenységet folytató és népszerűsítő csoportokat, mivel azok pozitív hatással vannak az állam lakóinak életére. Ezt a pozitív hatásukat kétféleképpen fejtik ki. Az első, hogy lehetőséget biztosítanak mindenki számára a testmozgásra, amely nyilvánvalóan jó hatással lesz a résztvevők egészségére. A második pedig, amely példánk miatt fontos lesz, az, hogy államunkban ezen csoportok tagjainak a feladata a már beteg, vagy öreg emberek segítése. Elviszik őket az orvoshoz, kirándulni, szavazni, látogatják őket, társaságot biztosítanak számukra, felolvassák nekik a híreket, tehát segítenek kiegyenlíteni az egyenlőtlenségeket, segítik a rászorulókat, hogy éljenek szabadságukkal és lehetőségeikkel. Továbbá tételezzük fel, hogy az állami hozzájárulás nélkül egy ilyen csoport sem volna képes azt a sportot űzni, amelyért elsősorban létrejött. Tehát meg van az intézményünk, amely segít igazságossá tenni az egyenlőtlenségeket, méghozzá olyan alapokon, amelyet mindenki elfogad, valamint meg vannak azok a szereplőink, akiket ennek a kiigazító gépezetnek a működése érint.

Egy nap azonban úgy dönt az állam, hogy a tíz legkisebb csoporttól megvonja a hozzájárulást, mivel ha az így megtakarított összeg felét elosztja a többi csoport között, akkor azok el tudják továbbra is látni azokat a feladatokat, amelyet államunkban ezeknek a közösségeknek el kell látniuk, és a fentiekben már részleteztünk. A másik felét pedig más

beruházásokra tudja elkölteni. Ez az indok elsőre teljesen elfogadhatónak tűnik, de ne feledkezzünk meg arról se, hogy ha csoportunk nem kapja meg a támogatást, akkor nem lesz a továbbiakban lehetőség a sporttevékenység üzésére sem. Tehát nekem, az egyénnek nem lesz továbbá módomban, hogy azt a testmozgás végezzem, amely számomra a legkedvesebb, csak azért, mert az állam úgy dönt, hogy az nem elég fontos és hasznos.

A probléma tehát az, hogy egy ilyen intézményben, amely egyetlen elv mentén igazgat, nagyon könnyen csorbulhat az egyén szabadsága, fontosabb és alapvetőbb dolgok kapcsán is, mint az, hogy focizni, úszni, vagy kosárlabdázni szeretek. Ha egyetlen idea mentén szerveződik az államunk, akkor az egyén nem tud hangot adni nemtetszésének, nem tudja képviselni az érdekeit, nem tudja kifejezni elveit, amelyek változnak. Változnak, mert hozzá tartozik természetünkhöz, és sokkal gyorsabban változnak, mint amit egy ilyen intézmény képes lenne követni. Ha egy ilyen igazgatási szerv van, amely egy elvre épül, akkor az egyén szabadsága, az egyén érdeke csorbulni fog. Ha szerencséje van, akkor csak olyan kis mértékben, hogy észre sem veszi, más esetben egy nap arra ébredhet, hogy egy totalitárius államban él.

Egy ilyen racionálisan felépített intézmény létrehozása tehát egyrészt elfogadhatatlan, másrészt pedig lehetetlen. Induljunk ki akár közösségelvű megfontolásokból, akár egalitárius elképzelésekből.

Mi is az a liberalizmus?

Úgy gondolom, hogy ha valóban olyan államban szeretnénk élni, amely a lehető legnagyobb egyenlőséget biztosítja, mind a négy szinten, azaz politikai, jogi, társadalmi és gazdasági, akkor a libertariánus, individualista bázisról kell elindulnunk, mivel az egyénnek így adatik a legtöbb lehetősége arra, hogy érdekét és elképzeléseit érvényre juttassa. Így tud a legszínesebb politikai paletta létrejönni, ami lehetővé teszi egy stabil jogrendszer kiépülését, anélkül, hogy azt bármelyik résztvevő saját érdekei szolgálatába állíthatná. Így nyílik meg a legtöbb lehetőség, hogy valaki feljebb léphessen a társadalomban, aminek egyfelől feltétele, másrészt pedig eredménye az, hogy miképpen tud beilleszkedni a gazdaság vérkeringésébe és részesülni annak eredményeiből, terméséből. Azonban e bázis megtalálása és megalapozása sem egyszerű feladat, mivel a történelem során e fogalomra is több jelentésréteg rakódott.

Michael J. Sandel szerint a liberális álláspont azt mondja, hogy amikor az ember belép a politikai térbe, akkor maga mögött kell hagynia a morális és vallási meggyőződéseit és el kell fogadnia azokat a kereteket, amelyeket a liberális közgondolkodás jelölt ki. Hátra kell hagynia mindazt, amit azoktól a közösségektől kapott, amelyekben felnőtt, amelyek kialakították személyiségét és gondolkodását. Hayek szerint ez téves és az a zavarodottság táplálja, amely a liberális, individualista felfogást övezi.

Ő úgy véli, hogy meg kell különböztetnünk kétféle individualizmust. Az egyik, amelyet ő hamis individualizmusnak nevez, kontinentális, legfőképp a francia hagyománynak köszönhető, és amely a karteziánus, racionális alapokon nyugszik, valamint a valódi individualizmust, amely az angolszász gondolkodás szülöttje, elindítói pedig Locke, Hume, Mandeville, Burke és Smith.

A két féle individualizmus közti különbség fő vonását abban látja, hogy miképpen gondolkodnak az egyénről, valamint az egyén és a társadalom, az egyén és a társadalmi szintű változások, változtatások közti viszonyról. A Hayek által hamis individualizmusnak elkeresztelt irányzat nagy jelentőséget tulajdonít a társadalmi történésekben az emberi értelemnek és úgy vélik, hogy minden döntés, társadalmi változás, berendezkedés az emberi értelmén múlik, az szüli és kontrolálja. Ebből az következik, hogy létrehozható egy olyan társadalom, amelynek minden intézményét és szabályát az ember, az emberi értelem hozza

létre, szabályozza és irányítsa. Hayek úgy véli, hogy ez egyenes úton vezet a közösségelvű felfogáshoz. Ez az elképzelés ugyanúgy egy felfogást kíván rákényszeríteni mindenkire, még ha más is a kiindulópont, az eredmény ugyanaz.

Míg ezzel szemben a valódi individualizmus, magáról az individuumról komorabb képet ad és azt mondja, hogy az egyén az ilyen szintű tervezéshez túl ostoba és a társadalmi javak elosztása, valamint a társadalmi változások irányítása kívül esnek az emberi ráción. *„Általában meglehetősen alábecsüli az értelemnek az emberi viszonyokban játszott szerepét, azt tartja, hogy az ember annak ellenére is elérte, amit elért, hogy csupán részben vezérelte az értelem, s hogy egyéni értelme igen korlátozott és tökéletlen.”* (Hayek, 1993., 119-120. o.) A valódi individualizmus képviselői szerint a gazdasági fejlődés nem tudatos tervezés eredménye, hanem olyan piaci folyamatok szülik, melyek teljes egészét az egyén nem képes felfogni. Egyetlen személy nem tud az egész társadalomra tekintettel lenni, miközben cselekszik, csak azon szűk részére, melyet ismer, amire közvetlenül hatással van, és ahonnan visszajelzést kap. Bernard Mandeville egészen addig megy, hogy a bűnt is a társadalom felvirágozásának egyik okaként határozza meg.

Úgy gondolja, hogy a korrupció, a lopás, a folytonos vágyakozás a nagyobbra, szebbre, mindazok a dolgok melyeket egymás előtt elítélünk, rossznak és károsnak vallunk, hozzájárulnak ahhoz, hogy egy olyan gazdag ország létrejöhessen és működhessen, mint kora Britanniája, vagy a mai nyugati világ. Fontos, hogy ezzel nem azt szorgalmazza, hogy lopjunk és hazudjunk többet, hanem egyszerűen azt állítja, hogy ha tudatos tervezéssel megszüntetnénk ezeket a dolgokat, akkor ez hanyatláshoz és pusztuláshoz vezetne.

A valódi értékeket és javakat tehát nem az egyén teremti meg tudatos tervezés útján, hanem az, hogy tettei a csoportban, társadalomban olyan hatásokat eredményeznek, melyeket nem látunk előre. Ezek a javak azért jönnek létre, mert lehetőséget kapunk rá, hogy megpróbáljuk érvényre juttatni azt, amit éppen az érdekünknek vélünk. *„Érvelésünk valódi alapja az, hogy senki nem tudhatja, ki ismeri azt a legjobban [az egyén érdekeit], s hogy megismerésének egyetlen módja egy olyan társadalmi folyamaton keresztül vezet, amelyben mindenkinek módjában áll próbára tenni képességeit.”* (Hayek, 1993., 127. o.)

Egy valódi individualista tehát nem a közösségekkel szemben helyezkedik el, hanem az ellen érvel, hogy a közösségeknek hatalmat adjunk az egyén felett, hogy az egyén egyetlen lehetősége a boldogságra, túlélésre, jó életre az legyen, ha engedelmeskedik a közösség előírásainak. Olyan előírásoknak, melyet valójában más egyének hoztak létre, azért, hogy azok önös érdekeiket szolgálják.

Közösségek közössége

Mi lehet tehát a megoldás a problémára? Egy olyan megoldást kell találnunk, amely nem kényszerít semmilyen ideológiát, vagy kész rendszert az egyénre, de közben nem is akarja eltörölni azokat az értékeket, amelyeket a közösségtől kapunk. Egy olyan útra van szükségünk, amely megengedi a piacnak és a piac szereplőinek, hogy saját útjukat járják, hogyha tehetségesek, akkor előrébb jussanak, vállalva a választás lehetőségéből származó kockázatot, de közben utat enged a szolidaritásnak is, hogy a hátrányosabb helyzetűeknek is meglegyen a lehetősége a választásra és haladásra. Egy olyan megoldást, amely elismeri az egyének autonómiáját és bennük lévő értékeket, de közben nem tagadja azt sem, hogy ezek az értékek se létrejönni, se érvényesülni nem tudnak a közösség nélkül.

Ezért jó kiindulópont a libertáriánus filozófia, amely nem ellenséges a csoportokkal szemben, sőt éppen ellenkezőleg, támogatja. *„Az individualista korántsem ellenzi az önkéntes társulást, éppen ellenkezőleg: arra az állításra építi érvelését, hogy amit sokak véleménye szerint csak tudatos irányítással lehet megvalósítani, annak nagy része sokkal könnyebben elérhető az egyének önkéntes, spontán együttműködésével. A következetes individualistának éppen ezért az önkéntes együttműködés lelkes hívének kell lennie mindig és mindenhol, ahol az nem fajul mások kényszerítésévé, vagy nem vezet kizárólagos hatalmak kialakulásához.”* (Hayek, 1993., 129. o.)

MacIntyre-nek igaza van abban, hogy az értékpluralizmus következtében nem tud mindenki mindenkivel egyetérteni és ezért megoldást találni. Ez viszont nem jelenti azt, hogy soha nincs senki, akivel egyetértenénk. Bármilyen kérdés is merül fel, mindig megtalálhatjuk azokat a személyeket, akikkel azonos módon látjuk a megoldást, és velük társulhatunk.

Michael Walzer *Politics and Passion: Toward a More Egalitarian Liberalism* című munkájának függelékében a liberalizmus egy kritikáját adja a kommunitarizmus tükrében, amely által kijavíthatóvá válnak a liberalizmus hibái, így egy élhetőbb modellt szülve. Úgy véli, hogy a mai társadalmi berendezkedés alapvetően a liberális hagyományokat követi, a kommunitarizmus pedig csak egy mindig visszatérő divathullám, amely kijavítja, helyes irányba tereli az uralkodó ideológiát. *„Mindazonáltal a komunitárius kritika nagyon*

erőteljes; nem volna képes mindig visszatérni, ha nem tudná megnyerni mind az elménket, mind az érzéseinket”² (Walzer, 2004., 142. o.)

Ennek a kritikának pedig két fő érve van, amelyek azonban nem lehetnek egy időben érvényesek, mivel ellentétesek egymással. Az egyik érv a liberalizmus elmélete, a másik pedig gyakorlata ellen irányul.

Az első ellenérv, amely a liberalizmus társadalmi gyakorlata ellen irányul, arra hivatkozik, hogy a liberális gyakorlat csak harcol a hatalom és a tradíciók ellen, de magára a harcra és annak következményeire már nem figyel és reagál. Az ilyen társadalomban élő egyén nem rendelkezik semmiféle tradícióval, a sajátján kívül nincs története. Ha azonban megszabadulunk mindentől, ami közös, valamint a közösség értékeitől, akkor mik lesznek az értékek? Hiába rendelkezem a választás lehetőségével, ha nincsenek értékeim, amelyek mentén képes lennék a döntés meghozására. „*Mi, liberálisok szabadon választhatunk, jogunk van választani, de nincsenek kritériumok, amelyek mentén választhatunk, kivéve az önfejű elképzelésünket saját érdekeinkről és vágyainkról.*” (Walzer, 2004., 145. o.)³

A második liberalizmus ellen irányuló érvelés, amely aláássa az első, abban áll, hogy a liberális elmélet nem követi a valóságot. „*Férfiak és nők minden társas köteléktől megszabadulva, szó szerint tehermentesen, mindenki a saját életének alkotója, kritériumok, közös szabályok nélkül, melyek útmutatók volnának — ezek csak mitikus figurák.*”⁴ (Walzer, 2004., 146. o.) Vannak szüleink, munkatársaink, barátaink és szomszédjaink, rengeteg olyan ember vesz körül minket, akikkel nem azért vagyunk kapcsolatban, mert mi akartuk, hanem egyszerűen közjük születünk, hozzájuk csapódunk, ha tetszik, ha nem. „*A második ellenérv súlya abban áll, hogy még egy liberális társadalom struktúrája is közösségekből épül fel.*”⁵ (Walzer, 2004., 147. o.)

² The communitarian critique is nonetheless a powerful one; it would not recur if it were not capable of engaging our minds and feelings.

³ We liberals are free to choose, and we have a right to choose, but we have no criteria to govern our choices except our own wayward understanding of our wayward interests and desires.

⁴ Men and women cut loose from all social ties, literally unencumbered, each one the one and only inventor of his or her own life, with no criteria, no common standards, to guide the invention — these are mythical figures.

⁵ The burden of the second critique is that the deep structure even of liberal society is in fact communitarian.

Természetesen a két ellenérv egyszerre nem lehet igaz, hisz ha nem tudunk elszakadni a közösségektől, ahogy az elmélet mondja, akkor a gyakorlatban sem fordulhat elő, hogy teljesen gyökértelenné válunk és elvesztünk minden értéket. Walzer azonban úgy véli, hogy mindkét ellenérvnek vannak bizonyos pontjai, amelyek valósak, és ezeket megvizsgálva kívánja kideríteni, hogy létrehozható-e belőlük, valami elfogadható.

Úgy véli, hogy az valóban akceptálható, hogy egy olyan társadalomban élünk (különösen az Egyesült Államokban), amelyben folyamatosan elkülönülünk egymástól, egy olyan társadalomban, amely nem rendezett. Ennek oka pedig abban keresendő, amelyet „négy mobilitásnak”⁶ nevez.

Az első a földrajzi mobilitás, amely a gyakori költözést jelenti. Olyan költözést, amely önkéntes, és nem azért történik, mert valamilyen külső ellenség üldöz minket. A földrajzi helyváltoztatás pedig együtt jár az otthont adó közösség megváltoztatásával is. Egy új városban mások lesznek a szomszédjaink, a postás, az orvos és minden ember, aki körül vesz minket. Ami természetesen lehet ránk jó hatással, de „*Annak ellenére, hogy a közösség több mint pushta terület, mégis azok a legsikeresebbek, amelyek állandó hellyel rendelkeznek.*”⁷ (Walzer, 2004., 149. o.)

A második a szociális mobilitás. A mai világban sokkal több lehetőségünk és esélyünk van rá, hogy a társadalomnak ne azon a szintjén éljünk, amelyen a szüleink, hogy másfajta munkát végezzünk, amely Walzer szerint azzal jár, hogy a gyermekeink meg vannak fosztva a narrativitástól, miszerint csak a saját történetünket tudjuk elmesélni, a szüleinkét már nem is ismerjük.

A harmadik a házassági mobilitás, amely következik az első kettőből. A rengeteg külön- és elválás csonkacsaládokat eredményez, melyek képtelenek átszármaztatni erkölcsöt, etikát, vallást, hiszen ennek elsődleges közege az épp a család. A családok szétmorzsolódása, és mindazoknak hiánya, amelyet ott kellene elsajátítanunk, mindenképpen negatív hatással van a közösségekre.

⁶ Four Mobilities

⁷ Communities are more than just locations, but they are most often succesful when they are permanently located.

Az utolsó, azaz negyedik pedig a politikai mobilitás. „*A hűség a vezetők, mozgalmak, pártok, egyesületek, helyi kampányirodák⁸ iránt egyre csökken, ahogy a földrajzi és társadalmi helyünk, valamint a családi kapcsolataink egyre kevésbé játszanak központi szerepet személyiségünk kialakulásában.*”⁹ (Walzer, 2004., 150. o.) Egyre többen szavaznak az alapján, hogy pillanatnyi érdekeik mit kívánnak, ezért mindig egyre többen vannak, akik minden egyes választáskor máshogy szavaznak, és nem kötelezik el magukat egy szerveződés mellett sem. Walzer úgy gondolja, hogy ez a tendencia instabillá teszi a választási és politikai rendszert, különösen az alacsonyabb szinteken, amelyeknek a közösséget erősíteniük kellene.

A kapcsolatok - négy mobilitás okozta - gyengülésének igazolása a liberalizmus. „*A liberális nézetben a Négy Mobilitás jelképezi a szabadság törvényét és a (magán vagy személyes) boldogságra való törekvést.*”¹⁰ (Walzer, 2004., 150. o.) Azonban e törekvésekkel kapcsolatban időnként negatív érzéseink születnek, amelyeket a kommunitarizmus fogalmaz meg. Az, hogy egyedül vagyunk, kevesebb és gyengébb kapcsolatokkal, kötelezésekkel, mint ősünk a liberális hagyomány eredménye, valamint az első ellenérv igazsága. Walzer szerint ezt úgy javíthatjuk, ha utána járunk, hogy mi a második ellenvetés igazsága.

„*A földrajzi, társadalmi, családi és politikai kapcsolatok figyelemreméltó mértékben élnek túl a Négy Mobilitás hatásait.*”¹¹ (Walzer, 2004., 151. o.) Példája erre, hogy még ma is, e változékony társadalom korában, a legjobb előrejelzés azzal kapcsolatban, hogy hogyan fogunk szavazni, annak alapul vétele, hogy szüleink kit választottak. Ennek okát pedig abban látja, hogy mi a függetlenség örökösei vagyunk, még akkor is, ha egyre kevesebbet és kevesebbet adunk át értékeinkből a minket követő generációknak. Így a kritika, hogy elvesznek a közösségtől kapott értékek, erejét veszti, de nem teljes mértékben, mivel folyamatosan gyengülnek az átörökítést szolgáló kapcsolatok.

⁸ Az eredeti szövegben urban machines szerepel, amely az USA-ban egy párt helyi szerveződése a választások idején, és ahol a segítőknek támogatásukért a győzelem esetén további munkalehetőséggel fizetnek.

⁹ Loyalty to leaders, movements, parties, clubs, and urban machines seems to decline rapidly as place and social standing and family membership become less central in the shaping of personal identity.

¹⁰ In the liberal view, then, the Four Mobilities represent the enactment of liberty and the pursuit of (private or personal) happiness.

¹¹ The ties of place, class or status, family, and even politics survive the Four Mobilities to a remarkable extent.

A második kritika további igazsága abban áll, hogy bármennyire is erősödik a négy mobilitás hatása, annyira nem erősödnek meg, hogy többé ne beszéljünk egymással. Walzer igazat ad Macintyre-nek abban, hogy sokszor nem értünk egyet, de ezt ő nem látja a társadalmi szétesés jelének. *„Ahol filozófusok vannak, ott vita is van, csakúgy, mint ahol lovagok vannak, ott viadalok is vannak. De ezek rituális tevékenységek, melyek a szereplők közti kapcsolatot jelzik, nem pedig az elkülönülésüket.”*¹² (Walzer, 2004., 152. o.) Lehetnek és vannak viták, vannak különválások, vannak különböző értékrendek, de mindez nem jelenti azt, hogy nincsen semmiféle kötelék az emberek között, hisz ha valóban így lenne, akkor nem beszélhetnénk közösségekről.

Walzer úgy gondolja, hogy a liberalizmussal az az egyik gond, hogy aláássa saját magát, ezért szüksége van arra, hogy a közösségelvű kritikák időről-időre megjelenjenek, de nem a liberalizmus eltörlésének vágyával, hogy helyette egy másik mindent uraló és irányító közösséget helyezzenek a hatalomba, hanem kijavítva azt, felhívva a figyelmet a csoportok értékére, és a közösségi kapcsolatok ápolásának fontosságára. Egy közösségek nélküli lét elképzelhetetlen, viszont az egyénnek hagyni kell, hogy önként válasszon közösséget. Walzer azonban elismeri, hogy a legtöbb társulásnak nem önként vagyunk tagjai, amelyet a liberalizmus képviselői időnként hajlamosak elfelejteni. *„Egy liberális társadalomban, mint minden másikon, az emberek meghatározó csoportokba beleszületnek, melyek meghatározzák identitásunkat, például, hogy férfinak vagy nőnek, a munkásosztályba, katolikusnak vagy zsidónak, feketének, vagy demokrata családba születnek.”*¹³ (Walzer, 2004., 154. o.) Ezek pedig mind meghatározzák, hogy kinek tartjuk magunkat, hogy mit gondolunk a világról és saját magunkról.

Mivel születésünktől fogva több közösségnek is a tagjai vagyunk, amelyektől nem tudunk és teljesen nem is akarunk soha elszakadni, ezért Walzer úgy gondolja, hogy a liberális társadalomnak a közösségek közösségének kell lennie. A nehézséget az jelenti, hogy vajon az emberekben lévő egyesülési vágy képes-e leküzdeni a pluralizmus okozta problémákat. Véleményem szerint igen, hisz az ember igényli a többi ember társaságát, a

¹² Where there are philosophers, there will be controversies, just as where there are knights, there will be tournaments. But these are highly ritualized activities, which bear witness to the connection, not the disconnection, of their protagonists.

¹³ In a liberal society, as in every other society, people are born into very important sorts of groups, born with identities, male or female, for example, working class, Catholic or Jewish, black, Democrat, and so on.

beszélgetéseket és érintéseket. Úgy gondolom, hogy a kérdés voltaképpen az, hogy hogyan is működhet egy ilyen társadalom és milyen szerepe van az államnak.

Amint arról már szó volt, mindig vannak olyanok, akikkel egyetértünk és akikkel közösséget alkothatunk. A születésünkkel örökölt csoportok értékeit, ha magunkévá tesszük, elfogadjuk, nem akarunk tőlük elszakadni, akkor máris több közösség tagjai vagyunk, de ezeken felül bekapcsolódhatunk ideiglenesen más szerveződésekbe, olyanokba, amelyek értékei és érdekei éppen megegyeznek a miénkkel. Ennek két haszna is van. Az egyik az, hogy személyes megerősítést kapunk egy ilyen csoportban arról, hogy helyesen gondolkodunk, egy ilyen közösségben erősödhet az önbecsülésünk, a biztonságérzetünk. A második előnye pedig az, hogy egy közösség nagyobb erővel tudja képviselni az általa fontosnak tartott érdekeket, mint az egyén önmagában. Ha többen vagyunk, akkor könnyebben meghallgatnak minket és elfogadják az érvelésünket. Ha pedig teljesül a csoport érdeke, akkor a benne lévő egyének személyes érdeke is teljesül.

De mivel több ilyen társulás van, ezért természetesen megmarad az a probléma, hogy az érdekek ütköznek, és mindenki mást akar, azzal a különbséggel, hogy most nem minden egyes ember akar más úton járni, hanem minden közösség, ami, úgy gondolom, már hatalmas előrelépésnek számít, ha megoldást akarunk találni. Nagel azt javasolja, hogy mivel rengeteg személyes érdek van, ezért létre kell hozni egy olyan intézményt, amely figyelembe veszi mindenkiét és létrehoz egy olyan új, addig nem létező elvet, amely orvosolja azt a problémát, ami körül a feszültség és az ellentétek kialakultak, úgy, hogy akinek a legrosszabb, annak a lehető legkisebb mértékben legyen rossz. Ezt azonban Nagel az individuumok szintjén kívánja működtetni, amely nyilvánvalóan lehetetlen vállalkozás, és ahogy egyre többen élünk a Földön, úgy válik egyre lehetetlenebbé.

Amennyiben ezt a közösségek szintjén próbáljuk megtenni, akkor már nagyobb esélyünk van a békülésre. Természetesen kompromisszumok és áldozatok nélkül ez nem fog működni, ha működne, akkor nem beszélhetnénk liberális, demokratikus társadalomról, hiszen az azt jelentené, hogy valamelyik közösség elnyomta a többit. Az állam feladata pedig abban áll, hogy megteremtse a lehetőséget az egyeztetésre a különböző csoportok, mozgalmak és érdekvédelmi szervek között. Mindezt pedig olyan formában, hogy minden szereplőnek legyen lehetősége ismertetni érveit, majd közösen kiegyezzenek egy mindenki számára elfogadható megoldásban. Az államnak moderátornak, békítőnek és végrehajtónak

kell lennie. Az államra szükség van, hogy ne lehessen egyetlen társulásból sem zsarnoki hatalom, de fontos, hogy az állam is szabályozva legyen, s keretek közé szorítva, hogy ne csak elejét vegye az elnyomás kialakulását, hanem ő maga se válhasson elnyomóvá.

„Mivel az elkülönült egyének sose fognak egyetérteni abban, hogy milyen a jó élet, az államnak kötelessége engedni, hogy úgy éljenek, ahogy a legjobbnak tartják, amíg megőrzik John Stuart Mill kárelvét, anélkül, hogy helyeselné vagy támogatná bármelyik értelmezést a »legjobb« életről.”¹⁴ (Walzer, 2004., 156. o.) Walzer szerint ezzel viszont az a probléma, hogy azt sugallja: minél több ember és érdek lesz, annál inkább az állam erősödik és válik az egyetlen közösséggé. A mindennapi emberek életében azonban nem az állam a legfontosabb közösség, sőt gyakran eszükbe se jut. Viszont az állam nélkül ezek a kisközösségek veszélyben vannak, és a megfelelő értékekkel rendelkező csoportok nélkül az állam is, ezért Walzer úgy véli, hogy az államnak támogatni kell bizonyos társulásokat, mégpedig azokat, amelyek magukénak vallják egy liberális társadalom értékeit és szorgalmazzák annak megőrzését.

A továbbiakban Walzer amellet érvel, hogy közös érzelmek, hiedelmek és az egymás iránt érzett szolidaritás nélkül nem jöhetnének létre erős közösségek, ezért a jóléti államon belül jóléti közösségekre van szükség, azaz az állam csak korlátozott mértékben segíthet be az egészségügyi ellátásban és egyéb jóléti intézményekben. Teljesen kizárni természetesen nem lehet, hiszen akkor nem volna minden emberre vonatkozóan egyenlő és igazságos. Viszont szerinte nem veheti át az állam az egész rendszer működtetését sem, mert akkor a kis közösségeknek nem volna lehetősége a segítségnyújtásra.

Ezzel azonban nem értek egyet. Úgy vélem, ha az állam látja el a jóléti funkciókat, akkor meghatározóbb szerepe lehet a mindennapi ember számára, aki így támogatni fogja az államot és nem áll majd érdekében, hogy olyan csoportokhoz csatlakozzon, akik nem akarják megőrizni a liberális társadalmat és annak értékeit. Továbbá az állam bármekkora segítséget is nyújt, a kis közösségeknek mindig lesz lehetősége még többet segíteni, ha szeretnének, arról nem is beszélve, hogy a személyes támogatást és buzdítást csak az ilyen csoportoktól kaphatja meg az ember, az államtól nem. Ha az állam megfelelően jár el és tisztességesen,

¹⁴ Since dissociated individuals will never agree on the good life, the state must allow them to live as they think best, subject only to John Stuart Mill's harm principle, without endorsing or sponsoring any particular understanding of what „best” means.

akkor az emberek nem ellenségként, fenyegetésként, vagy problémaként tekintenek rá, hanem egy olyan intézményként, amely az ő érdekeiket szolgálja.

Tehát egy jól működő társadalomban az egyének közösségeket alkotnak, amelyekből, ha kedvük tartja kiléphetnek, vagy újat hozhatnak létre. Ezek a közösségek pedig az állam által teremtett keretek között minden fontosabb probléma és kérdés esetében képviselhetik érdekeiket, meghallgatják egymást, majd kompromisszumot kötve megegyeznek, anélkül, hogy bármelyikük, vagy maga az állam dominánssá válna akár a vita, a döntéshozatal, vagy a kivitelezés ideje alatt. Így megmarad az egyén szabadsága, anélkül, hogy megkérdőjeleznék a közösség fontosságát.

Felhasznált irodalom

1. Csányi Vilmos (1999). *Az emberi természet: humánetológia*. Budapest: Vince Kiadó.
2. Hayek, Friedrich A.: *A valódi és a hamis individualizmus*. (Fordította: Kontler László), In Ludassy Mária (szerk.) (1993). *Az angolszász liberalizmus klasszikusai II*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó. 111-149. o.
3. MacIntyre, Alasdair (1999). *Az erény nyomában*. (Fordította: Biróné Kaszás Éva). Budapest: Osiris Kiadó.
4. Mandaville, Bernard (2004). *A méhek meséje avagy Magánvétkek, közhaszon*. (Fordította: Tótfalusi István). Budapest: Helikon.
5. Nagel, Thomas: *Egyenlőség*. (Fordította: Babarcy Eszter), In Huoranszki Ferenc (szerk.) (1998). *Modern politikai filozófia*. Budapest: Osiris Kiadó. 78-95. o.
6. Rawls, John (1997). *Az igazságosság elmélete*. (Fordította: Krokovay Zsolt). Budapest: Osiris Kiadó.
7. Sandel, Michael J. (2012). *Mi igazságos és mi nem? A helyes cselekvés elméletese és gyakorlata*. (Fordította: Felcsuti Péter) Budapest: Corvina Kiadó
8. Walzer, Michael (2004). *Politics and passion: toward a more egalitarian liberalism*. Binghamton, New York: Yale University Press.